

Sundomin saariston rakennusinventointi 2008

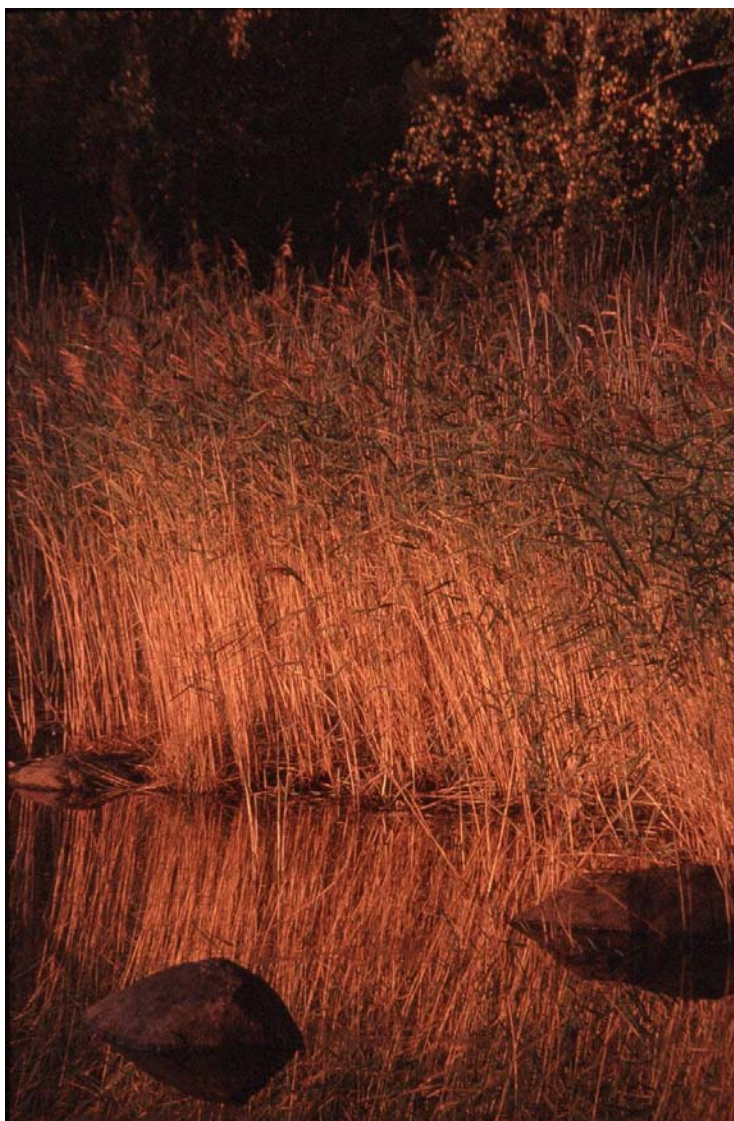
Kaj Höglund

Pohjanmaan museo 2008-2009

Sisällys

Keruukertomus.....	4
Alueen vaiheita.....	8
Sundomin rakentamisesta.....	11
Sundomiin liittyvät kansantarinat.....	12
Sundomin saaristo kartoissa.....	13
Kesähuvila-asutus Sundomin saaristossa 1920-1958.....	19
Kalamajat tai –saunat Sundomin saaristossa.....	19
Karjamajat Sundomin saaristossa.....	20
Venäjäns tuleva keisari Sundomin saaristossa.....	23
Utterö ja lomakylät sekä tie Långskäriin.....	27
Yrityksiä Sundomissa.....	28
Sundom nykyisin.....	28
Sundomin saariston nimistöä.....	28
Pohjanmaan liiton (Merellinen perintö 2000) huomioita inventointialueesta.....	31
Huomiota Svartön inventoimatta olevalta alueelta.....	31
Huomioita ja Näsetin pohjoispuoleisesta sekä Väderskatanin inventoimattomista alueista	32

Loppupäätelmä : Arvokkaimmat kulttuurihistorialliset kohteet inventoidulla alueella Sundomin saaristossa.....	32
Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden sekä kaavassa suojeltujen kohteiden entistämistä- ja korjausavustukset.....	33
Lähteitä ja kirjallisuutta.....	33

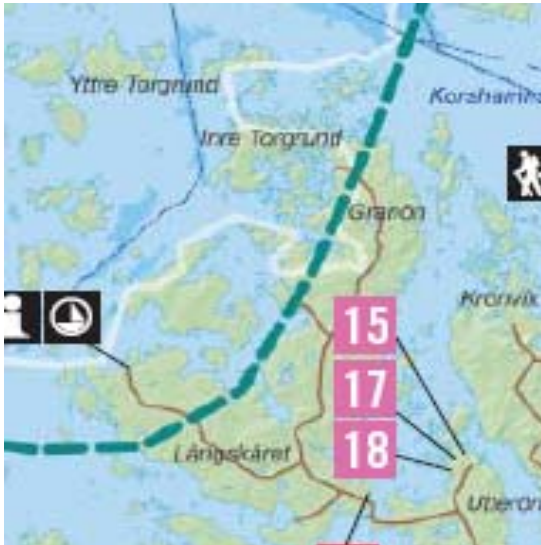
Sundomin Granön maailmanperintö- ja natura-alueen maisemia v. 2003.
 Kuva: Kaj Höglund

Sundomin saariston rakennusinventointi 2008

Kaj Höglund

Keruukertomus

Inventointeja on johtanut Pohjanmaan museon kulttuurihistoriallisen osaston maakuntamuseotutkija Kaj Höglund. Inventoinnin kenttätöön on pääasiassa tehnyt ympäristötekniikan insinööri Anni Uhlgren kesän 2008 aikana. Inventoinnin on tilannut yleiskaavaa varten Vaasan kaupunkisuunnittelu.

Kartassa vihreällä katkoviivalla länteen rajautuva alue kuuluu **Unescon Merenkurkun maailmanperintökohteeseen** (perustettu 2006). Se on ensimmäinen Unescon Maailman luontoperintökohde Suomessa. Siihen kuuluvat mm. läntinen osa Långskäretiä, Rönnskäret, Yttre ja Inre Torgrund, Båtskäret, Kopparörarna, Rönnsbuskeören ja Granön läntinen reuna. Maailmanperintöinfo sijaitsee Långskäretin pienvenesatamassa.

Inventointialueen rakennuskanta koostuu pääasiassa kesämökeistä ja huviloista, veneliitereistä sekä asuinrakennuksista. Sundomin saaristossa on n. 1000 kesämökkiä tai huvilaa. Långskäretin pienvenesatamassa on kalankäsittelyyn ja säilytykseen liittyviä uudehkoja rakennuksia, joita ei ole inventoitu.

Sundom sijaitsee Vaasan kaupungin keskustasta lounaaseen. Öjenin metsä, Eteläinen kaupunginselkä, Söderfjärden ja Sundomin Torgrundin saaristo ja Granön länsireuna kuuluvat myös **Natura 2000** -alueeseen (valkoinen viiva). Sundomin saaristo osana Merenkurkun saaristoa kuuluu maamme **kansallismaisemiin**, joita on yhteensä 27.

Sundomin saariston pääinventointialueen pohjoisosa. Keskellä Byön, Granön ja Kanten.

Inventointi on tehty Vaasan kaupungin alueella. Inventointialue on käsittänyt **Sundomin läntisen ranta-alueen** (mm. **Kanten**), **Utterön**, **Längskäretin**, **Granön**, **Byön**, **Yttre ja Inre Torgrundin**, **Rönnskäretin**, **Rönnbuskeörenin** sekä näiden vesialueiden pienemmät saaret ja mantereeseen kuuluvat osat:

- Kristiansgrund
- Kalvgrund
- Algrund
- Kantörarna
- Stavas Svedjeskäret
- Stora Svedjeskäret
- Gran
- Kopparören/Johannesgrund
- Byögrundet
- Rönnskäret: Svältbådan, Grängrund, Nölanskäret
- Båtskäret
- Sebbesbådan

- Penikar
- Kummelören
- Alskäret
- Munkholmen
- Fjärdsgrund

- Gyltbådan
- Bonäsörarna (puutteita inventoinnissa)
- Messviksgrund ja sen itäpuoleiset luodot (puutteita inventoinnissa)

Myös **Myrgrundetin** ja Öjenin alue kuului inventoitaviin alueisiin. **Svartötä ja Näsetin pohjoispuoleista aluetta sekä Väderskatania ei ole inventoitu.** Myös Näsetin alueella on inventoinneissa puutteita. Kronvikin alueen inventointi valmistui helmikuussa 2009 (Pohjanmaan museo, Susanne Öst). Se käsitti entisen Kronvikin saha-alueen, Vanhan Kronvikintien, Stråkafladania ympäröivät ranta-alueet; Piispanniemen (Biskopsholmen) itäisen puolen, Isorinteen (Storfallssidan) puolen sekä Vajaniemen (Bodskatan).

Sundomin saariston inventointialueen eteläosa. Keskellä Långskäret ja Utterön.

Sundomin inventointia on pääasiallisesti tehty kuukaudesta kolmeen kuukauteen kevään ja kesän aikana. Pääkohteina ovat olleet ennen vuotta 1945 rakennetut saariston rakennukset. Myös ulkorakennukset on inventoitu. Rajallisista resursseista johtuen voi rakennuksia tai kohteita puuttua tai eräiden kohteiden tiedot ovat vajavaisia. Näin on esimerkiksi Rönnbuskeörarna –saariston kohdalla.

Inventoinneissa on käytetty Hilla Tarjanteen yhdessä Museoviraston kanssa kehittämää Kioski-sovellusta (versio 1.0), jota on hallinnoinut Länsi-Suomen ympäristökeskus. Inventointien yhteydessä on tutustuttu arkistomateriaaliin ja kirjallisuuteen (luettelo lopussa), kartta- ja kuvamateriaaliin. Pääasiallisesti lähdemateriaali perustuu Museoviraston toimittamaan RHR-rekisteriin.

Kioski-sovellukseen siirretyt kuvat rakennuksista valokuvattiin digitaalikameralla (pääasiassa Canon PowerShot 710IS). Kuvat ja piirustukset ovat Pohjanmaan museon arkistossa. Alueen asukkaille ilmoitettiin kirjeitse inventoinnin alkamisesta. Joskus

Sundomin kyläalueen rakennusinventointi alkoi vuonna 1996 kylän keskustasta. Kesän inventointikohteita olivat Sundomintien varsi, Östergränden ja Jåfsbacka.

Svartön laivatelakka, joka toimi ainakin vuosien (1530?) 1685-1840 välisenä aikana tulisi kartoittaa ja piirtää tarkemmin. Siellä rakennettiin mm. Abraham Falanderin fregatti "Allmänt Båsta" fregatti 1786. Laiva oli aikoinaan Pohjoismaiden suurin lukuunottamatta Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian aluksia. Legendan mukaan Mustasaaren kirkon "kirkkohopeat" on piilotettu alueelle Suomen sodan aikana 1808-1809.

7

Inventointia johti vuonna 1996 tilapäinen tutkija, FM Susanne Öst. Muut inventoijat olivat opiskelijat Maaria Mäntysaari ja Ulla Pohjola. Vuodesta 1997-2003 inventointia alueella on johtanut tilapäinen tutkija, sittemmin maakuntamuseotutkija, FM Kaj Höglund. Vuonna 1997 inventointia tekivät opiskelijat Maaria Mäntysaari, Nina Pahajoki, Oskari Orenius, Hanna Myöhänen ja Kristiina Krapu. Vuonna 1998 mukana olivat Hanna Myöhänen, Kristiina Krapu, Marika Koivusipilä sekä Niina Tarvainen. 1999 inventoijat olivat opiskelijat Pia Berg, Barbro Mannfolk, Hanna Pöllänen ja Tuija Rinta-Aho. Näsetin inventointia tekivät vuonna 2000 opiskelijat Einar Ekström, Heli Niemi, Marika Virkkala ja Sun Lin ja Kronvikin inventointia v. 2001-2002 edellisistä Ekström ja Su Lin.

Kiitos kaikille yhteistyökumppaneille, alueen asukkaille ja kesäasukkaille arvokkaista lisätiedoista. Kiitämme myös Museoviraston intendentti Johanna Forsiusta hyvästä yhteistyöstä.

Kuva: Sundomin Norrbacken 1930-luvulla

Alueen vaihteita

Ihmisen jättämät jäljet ulottuvat Sundomissa kauas esihistoriaan. Kylä on ollut asuttu melkein heti, kun maakohoaminen on antanut siihen mahdollisuudet. Oletettavasti ensimmäiset asukkaat ovat eläneet kalastuksella ja hylkeenpyynnillä sekä karjanhoidolla. Maanviljelys astuu kuvaan vasta myöhemmin keskiajan tuntumassa ja etenkin Söderfjärdenin tultua laidunnus- ja viljelyskelpoiseksi. Ensimmäiset merkit ulottuvat n. 4000 vuoden taakse kivikauteen. Vuosina 1800-1500 eKr. hylkeenpyytäjillä oli pitkäaikainen leiri Öjbergetin laella. 200-100 eKr. oli Sundomin Djupskärsbackenissa metsästäjien/hylkeenpyytäjien leiri.

Sundom sijaitsee Vaasan keskustan lounaispuolella. Sundom on kuulunut Vaasaan vuodesta 1973. Sitä ennen kylä kuului Sulvaan ja Mustasaareen. Myrgrundintien rakentaminen alkoi 1957 ja tie oli valmis 1959. Sundomin silta Vaskiluotoon rakennettiin 1974-75. Sillan avasi liikenteelle pääjohtaja Martti Niskala ja apulaiskaupunginjohtaja Eilo Eriksson.

Ensimmäiset talot rakennettiin rannan tuntumaan, länsi- ja pohjoistuulilta suojaan. Ilm. suosittiin matalia rantoja, koska nopeasti laajenevilta rantaniityiltä saatiin heinää, kaislaa

yms., jotka kelpasivat eläinten ruoaksi ja esim. kattoihin. Matalat lahdet olivat myös kalojen kutupaikkoja. Erään teorian mukaan Mustasaaren avomerikalastajat ja hylkeenpyytäjät asuttivat Sundomin.

Ensimmäiset kirjalliset tiedot Sundomista vuodelta 1440 (Norrbottenilainen varatuomari Mustasaaren käräjillä Olof Svärd). Ensimmäinen tunnettu sundomilainen "Magnus Arffuedsson i Murmersundh".

Ensimmäiset tunnetut paikannimet Sundomista: Murmersundh, Öjen, Bredsundet ja Ådrön, Kålsö. Kylänä Sundom on ilm. tunnettu jo v. 1405-1410. 1500-luvulla tunnettiin kaksi kylää Sundomissa, Murmursund ja Kålsö.

Sundomissa harjoitettiin pienimuotoista maanviljelyä 1500-luvulle tultaessa. Ohra oli valtalaji. Sen ohessa harjoitettiin hylkeenpyyntiä. Kalastus oli kuitenkin hylkeenpyyntiä tärkeämpää. Karjatalous nousi tärkeämpään asemaan 1600-luvulla. 1500-luvun loppuvuodet olivat vaikeita pienviljelijöille. Joillakin maanviljelijöillä jopa 10 lehmää, tavallisesti 4-5. Työikäisiä asukkaita 150 ja sen lisäksi vanhukset ja lapset. Sundomilaisilla oli 4-5 venekuntaa hylkeenpyynnissä. Yhdessä venekunnassa oli 7-8 miestä. Hylkeenpyynti alkoi maaliskuussa alkoi ja päättyi huhtikuun alussa, joskus kuukausikin merellä/jäällä. Saalis oli yleensä 10-15 hyljettä ja 2-3 se määrä kuutteja metsästysvälineenä harppuuna tai nuija.

Heti 1600-luvun alussa verotusta uudistettiin ja manttaalit tulivat käyttöön. Vaasan perustaminen 1606 edesauttoi kylän kasvua mm. elintarvikkeiden ja muiden hyödykkeiden myynnin kautta. Osa asukkaista löysi myös työpaikan kaupungista. 1600-luvun lopun nälkäkatastrofi koetteli raskaasti myös Sundomin asukkaita. Nälkään ja tauteihin kuoli vuonna 1697 huhtikuun-heinäkuun välisenä aikana 19 lasta ja 32 aikuista. Sundomissa oli asukkaita siihen aikaan n. 220 henkeä.

Asutusta on tutkittu mm. korkeuskäyrien avulla. Lähes kaikki maanviljelty maa sijaitsee 5 m korkeuskäyrän alapuolella. Ylempänä olevat viljelykset ovat kaikki 1700- ja 1800-luvulta, jolloin ahkerasti kuivattiin soita ja kosteikkoja. Maa 5 m käyrän yläpuolella on pääasiassa moreeni- ja kalliopitoista ja siten viljelyyn kelpaamatonta. Vanha asutus on keskittynyt jo 1600-luvulta 5 m käyrän korkeudelle. Pysyvä asutus on korkeintaan 600-700 v. vanhaa. Asuttajista on kaksi teoriaa. Asutus on tullut Laihialta, jonka asukkaat olivat pitkälti 1500-luvulle saakka ruotsinkielisiä. (Heillä oli kalastusoikeus Söderfjärdenillä ja yksi vanhimmista verokirjoista vuodelta 1549 kertoo Oluff Sköringhistä Murmursundissa ja Mattz Sköringhistä Bådden (nyk. Potilan) kylässä Laihialla. Myös v. 1558 mainitaan Murmursundissa Nils Guppar, jonka nimen katsotaan tulleen Kupparlan kylästä (joka oli alunperin taloryhmä Bådden kylässä) Laihialta. Asutusta ei nykytietämyksen mukaan ole suoraan Ruotsista ennen 1600-lukua.

Sundom ja Söderfjärden Nils Strömcrönan kartassa v. 1727. Osasuurennos. Pohjanmaan museo.

Pohjan sota ja levottomat ajat koettelivat Sundomia 1700-luvulla. Napuen taistelussa 1714 kuoli kylän miehiä ja joitain vietiin vankeina Venäjälle. Myös myöhemmin vuosina 1715 ja 1716 alueella liikkui venäläisiä joukkoja ryöstelemässä. Historiikirjojen mukaan Sundomin kalastajat ja maanviljelijät eivät kuitenkaan paenneet Ruotsiin tai muualle. Sundomin väkiluku lähti kasvuun olojen rauhoituttua ja esimerkiksi vuonna 1755 sen on laskettu olleen 325 henkilöä. Isojaon jälkeen 1700-luvulla kylä jaettiin kahtia Översundomiin ja

Yttersundomiin. Suomen sodan aikana 1808-09 ruotsalaiset joukot nousivat maihin Kantenin pohjoisosassa, Jämtläningsberget-nimisessä paikassa. Kerrotaan, että kun venäläiset tiedustelijat näkivät Söderfjärdenin "latomeren" he luulivat latoja Ruotsin armeijan telttaleiriksi ja eivät siksi tulleet varsinaisesti Sundomin alueelle.

Sundom tunnetaan tänä päivänä parhaiten ehkä savusilakoistaan, joita on myyty jo pitkään ympäri Suomea. "Sundom böckling" on käsite, joka tunnetaan laajalti.

Vaasan Sundomissa valmistetaan merkittävä osa koko valtakunnan savusilakasta ja savusiikasta. Kylän neljässä savustamossa tuotetaan savukalaa läpi vuoden viitenä päivänä viikossa. Sundomin böckling on brandituote, jota "väärennetään" mm. Kimitossa pääkaupungin markkinoille. Teollisesti savukalaa on savustettu Sundomissa muutaman vuosikymmenen ajan. Sundomin tunnetuimmat savustajat ovat Elis ja Birger Morney, Stefan Öhman, Mikael Martin ja Yngve ja Britta Rönqvist. Jälkimmäisellä on neljä uunia, muilla kolme. (Vaasapedia. Tapio Parkkari 2005)

Toinen tuote, josta Sundom tunnetaan ovat veneet. Esimerkiksi maankuulujen Rönqvistin lasikuituisten köliveneiden valmistus alkoi 1970-luvulla. Myös Paro -lasikuituveneet ovat tunnettuja.

Maailmankuulussa Söderfjärdenin meteoriittikraatterissa toimiva Sundom Bygdeföreningin ja Vaasan Andromeda ry:n Meteoriihi- näyttely/observatorio avattiin v. 2008. Se on lisännyt alueen tunnettavuutta.

Sundomissa on säilynyt kaksi vanhaa tuulimyllyä, jotka ovat kotiseutuyhdistyksen omistuksessa.

Sundomin rakentamisesta

Sundomin Norrbacken, Svarvarsbacken, Södersund, Långnäset sekä koko Söderfjärden kuuluvat Valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin (Rakennettu Kulttuuriympäristö 1993 sekä ehdotus 2004). Lisäksi Söderfjärden on valtakunnallisesti arvokas maisema-alue.

Sundomin vetovoima on sen maalaismainen kyläasutus lähellä kaupunkia. Rakennuskanta on paikoin edelleenkin 1800-luvun 1½- 2-kerroksisten pohjalaistalojen leimaamaa. Alueelta löytyy runsaasti myös 1920-30 –luvulla rakennettuja kaksikerroksisia taloja, joissa on piirteitä klassismista tai jopa jugendista. Kuistit uusissa rakennuksista yleistyivät samoihin

Kuva: Östergränden 1930-luvulla. Sundom Bygdeföreningin arkisto.

aikoihin ja niitä rakennettiin myös vanhempiin taloihin 1920-30 –luvulla. Sundomissa oli erityisiä kuisteihin erikoistuneita kirvesmiehiä, kuten kävi ilmi mm. Norrbackenia inventoitaessa.

Uudempi rakennuskanta sijoittuu enemmän tai vähemmän sopivasti vanhan asutuksen joukkoon. Alueita, joissa on pelkästään uusia rakennuksia ovat Erkinlaakso (Eriksdal), joka on rakennettu pääosin 1960-70 –luvuilla ja Norrbackenin takana oleva metsäalue, jota alettiin rakentamaan 1990-luvulla. Jåfsbackenin ja Ollesbackenin alueella on myös täysin uusia rivitalo- ja omakotialueita.

Kylä on jaettu Keskuskylään, Väster- ja Östergrändeniin, Näsetiin ja Kronvikin/Stråkan sekä Söderfjärdenin alueeseen.

Keskuskylä muodostuu Kantvikenin reuna-asutuksesta, asutuksesta Sundomintien varressa, Norrbackenista, Erkinlaaksosta, Jåfsbackenista ja Svarvarsbackenista.

Väster- ja Östergrändenin alueista Västergrändenin ydinalue kuuluu Norrbackenin kanssa Sundomin yhtenäisimpiin alueisiin. Alueiden reuna-alueilla on uudempaa rakennuskantaa.

Näsetin alueella Ådronissa on reuna-asutusta, joista merkittävä osa sotien jälkeiseltä ajalta. Muutoin Näsetin alueella on enimmäkseen vanhaa rakennuskantaa, joskin Bolåkernin reunassa on uudempia omakotitaloja.

Kronvikiin johtavan tien varressa on eri-ikäistä rakennuskantaa. Stråkanin alueella on lähinnä sahan myötä tullutta sotienjälkeistä jälleenrakennuskauden rakennuskantaa. Bodskatanin (Boskatan) hyvin säilynyt kalasatama on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Myös Isorinteentien (Storfallsvägen) varressa olevat venevajat ovat maisemallisesti arvokkaita.

Erityismaininnalla on syytä huomioida kappalaisentalo piharakennuksineen museoalueen vieressä, museoalue tuulimyllyineen, Södersundin tuulimyllyn ympäristö, nuorisoseuratalon alue, kirkon ympäristö, uusi hautausmaa-alue kirkon vieressä ja

Norrbackenin sekä Västergrändenin hienot maalaistalot pihapiireineen. Västeröverin inventoimaton piensatama-alue venevajoineen on myös hieno kulttuuriympäristö.

Länsireunassa (Västerkanten) on perinteisten pohjalaistalon muodostama yhtenäinen alue. Lounaisreunassa on yhtenäinen reuna-asutus 1900-luvun alkupuolelta. Pohjoisreunassa on eri-ikäisillä syntyneitä rakennuskantaa, josta mainittakoon Södersundin yhtenäinen alue 1900-luvun alkupuolelta sekä tuulimyllyn ympäristön vanhempi hieno kulttuuriympäristö pihapiireineen. Larsgårdenin ja Slätorna –alueella on myös melko yhtenäistä rakennuskantaa.

Sundomin saariston mantereisille alueille ensimmäiset huvilat ilmestyivät 1800-luvun lopulla. Laajemmin kesämökkejä alettiin rakentamaan 1900-luvun alusta lähtien. Alueen saaret ovat metsäisiä ja kuusivaltaisia lukuun ottamatta pienempiä

saaria ja luotoja.

Kuva: Sulvantien ja Norrbackenin risteys lännestä nähtynä. Sundom Bygdeföreningin arkisto.

Sundomiin liittyvät kansantarinat

Sundomin saaristoon liittyy tarina miehestä, joka ilmestyi sundomilaisten kalastajien Långskärin kupeessa olevalla Spökholmin kalamajalle ja joka sitten vuosien jälkeen kuolinvuoteellaan kertoi tarinansa ja tunnusti olevansa Kaarle XII:n murhaaja kreivi Gösta Svärdsköld! Mies ilmestyi 6. joulukuuta 1718 ja kuoli 25. elokuuta 1723.

Idempänä Svartöhön kerrotaan haudatun Suomen sodan (1808-1809) aikana (Vanhan) Vaasan kirkkohopeat, joita sinne haudannut kirkkoherra ei enää löytänyt.

Öjbergets ring, Öjbergetin rengas on tarina laivan- tai veneen kiinnittämiseen tarkoitetusta metallirenkaasta, jonka paikka muuttuu/katoaa Öjbergetin mäellä.

Torgrundin kautta paettiin venäläisiä. Lehmät saattoivat olla mukana. Erään kerran sinne paettiin talvella ja siellä vietettiin koko kesä 1808-09.

Sundomin saariston pohjoisosa n. 1920. Osasuurennos. Runar Niemisen arkisto.

Sundomin saaristo kartoissa

Claes Claessonin kartassa 1650-luvun alusta on näkyvissä myös Sundomin aluetta. Pohjoinen on oikealla. Söderfjärdenin ja kylän lisäksi on nimellä mainittu useita saaria. "Långskier" erottuu parhaiten ja laivaväylä sen ja "Andskier"-saaren välissä on merkattu, kuten pohjoisempaan Vaasan saaristossa oleva Korshamnin satama (ankkurin kuva kuvassa oikealla). Myös "Rönskier", "Svedieskier" ja muutama muu saari on nimetty.

Claes Claesson 1651

Claes Claesson 1650. "Långskär" ja Sundom, "Soderfieden" sekä Munsmo.

Nils Strömcronan meriväylien tarkistuskartassa vuodelta 1727 on löydettävissä jo Granöön ja "Långskiär" ja aivan "Granöön" kaakkoiskulmasta "Hamnskär"-niminen saari, joka nykyisin on kiinni Byössä ja Granössä ja jossa sijaitsevat mm. Algrundet. Myös "Rönskär" ja "Inre Togrund" ja "Ytter Togrund". Utteröfjärd on nimellä "Återöfiäl". Kronvikin Stråkan on myös kartalla.

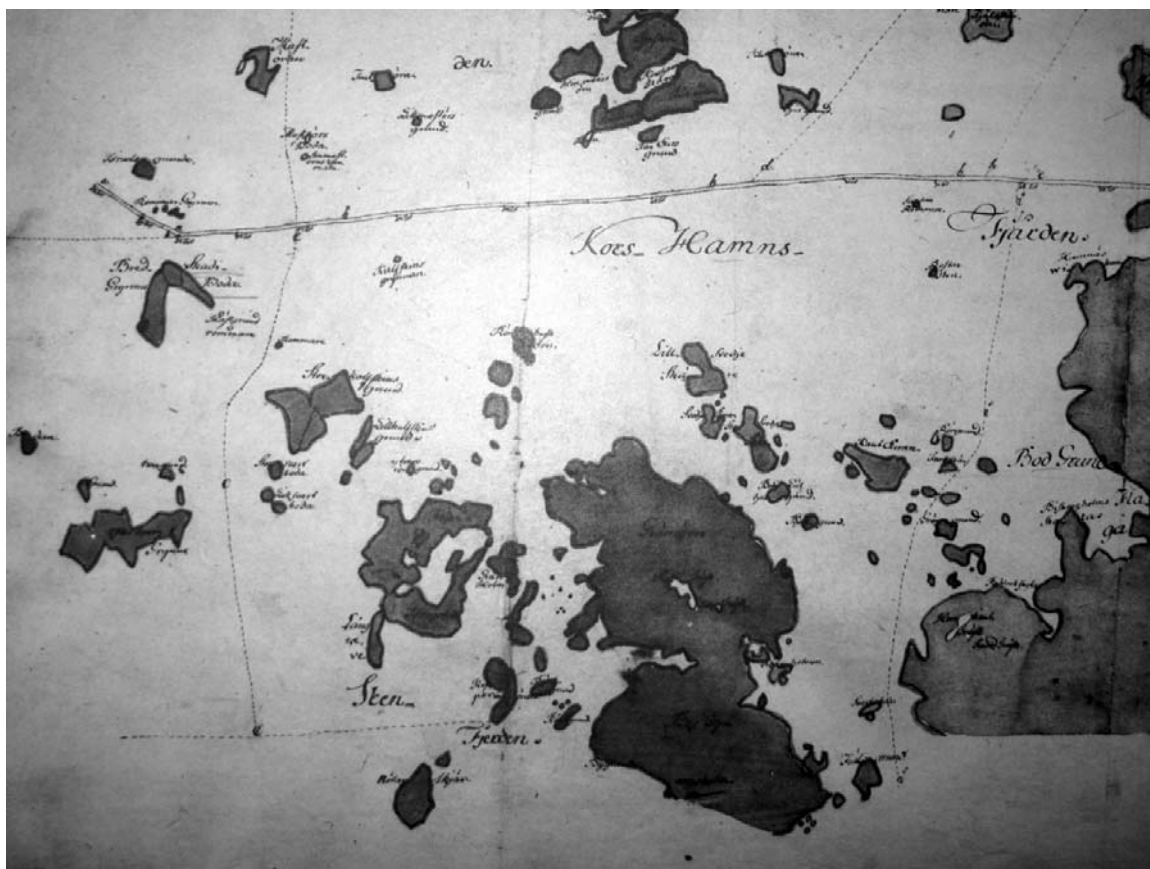
Nils Strömcrone 1727. Osasuurennos kartasta. Pohjanmaan museo.

Nymanssonin kartassa "Vasa Inlopp" 1800-luvun alussa on nähtävissä, että väylä Sundomin saariston pohjoispuolella on nimeltään Korshamnns Fjärd. Vaskiluodon ja Sundomin Öjenin/Myrgrundin välinen salmi on kartassa Fjärdsminnet. Öjenin pohjoisosan ranta on kartan mukaan Kummelskatan (?). Kronvikin edustalla oleva pieni saariryhmä on nimeltään "Krokör". Granö ja Byö on jo merkitty erikseen karttaan. Inre Togrundin ja Rönnskärin välinen alue on nimetty "Sten Fjärdiksi".

Kantfjärden. Kuva: Kaj Höglund

2003.

Ekholmin kartta vuodelta 1762. Korjattu v. 1804 (Rungius). Osasuurennos. Pohjanmaan museo

"Sten Fjordenin" sekä "Långreven" eteläpuolella on "Nölans Skjär", joka on osa nykyistä Rönnskäriä.

Granön koillispuolella ovat myös "Lilla Svedje Skäre" (nykyisin Stora Svedjeskäret), "Svedje Öran" (?), "Stor Svedje Skär" (?), Bodsöön ...grund (?), ja "Björkgrund" (?). Granön itärannan tuntumassa ovat kartassa "Adjeholmen" (?) (Vidjeholmen), Svartboda (nykyisin Svarbådan) ja "Fiälsgrund" (nykyisin Fjärdgrund).

Svedjeskäretistä itäänpäin ovat "Kandöuran" (Kantörarna), "Rönggrund" tai "Rörgrund" (nykyisin Svingrund ?) ja sen eteläpuolella "Farskär". Niiden välissä kulkee veneväylä etelästä Pohjoiseen. Edellämainittujen saarten ja mantereen välissä oli saari, jonka nimi kartassa on "Gränggrund" (ilmeisesti osa Kristiansgrundia). Mantereella on nähtävissä lampia, joita on kutsuttu nimillä "Hamkant Träsk" ja "Svart Träsk". Nykyisin ilmeisesti juuri samat padotut lammet tunnetaan nimillä Globottnen. Niemi niistä koilliseen on karttaan merkitty nimellä "Kaklook Skata" (?). Sen pohjoispuolelle on merkitty "Biskopsholmen". Stråkafladanin kohdalle on merkitty paikannimi "Bod Grund", joka saattaa tarkoittaa Bodskatania tai nykyistä Storfallsidania mantereen puolella.

Ekholmin kartta v. 1762. Korjaus 1804 (Rungius). Osasuurennos. Granö keskellä. Pohjanmaan museo.

Nykyisen Skoängs yttergrundin ja Öskatanin välinen lahti on karttaa merkitty "Hamnäs wiken" tai "Hamnäs wiken" –nimellä. Siitä itään on Storboören/Holsterkumlet-alue muodostanut saaren "Sillören Holm" (?), jonka on erottanut mantereesta Morviken. Morvikenin itäreuna on ollut nimeltään "Långviskatan", jonka itäpuolella on ollut "Långviken", joka lienee nykyinen Messviken. Siitä itään on niemi nimeltään "Björnviksgrund", joka lienee uudemmissa kartoissa Myrgrund. Asian tekee epäselvemmäksi se, että Ekholmin vuoden 1762 kartassa on idempänä vielä toinen Långviken, joka löytyy uusistakin kartoista, joissa Långvikeninin alueella on pienempi Björviken. Viimeksi mainitut kohteet ovat Öjenin niemen itäreunalla Eteläisellä kaupunginselällä.

Vuoden **1808 Wermingin kartassa** Öjenin niemen pohjoisosan saaret on nimetty lännestä itään "Alkomble" (nykyisin Holsterkumlet?), jonka eteläpuolella "Storboörn" (Bonäsörarna?), jonka eteläpuolella "Lillboörn"(Messviksgrund?), josta itään on "Kopparsten". Sen itäpuolella on "Pismygrund"(nykyinen Myrgrund) ja sen itäpuolella "Grytgrund". Pismygrundin eteläpuolelle ja "Grytgrundin" länsipuolelle jää "Tistronholm". Näiden eteläpuolella ovat Långviksgrund, Långviken, Björnviken ja Björnviksgrund.

Vuoden 1920/21 kartassa näkyy joitain kesämökkejä lähinnä Biskopsholmenin ja Öjenin pohjoisrannalla sekä näiden lähialueilla olevien niemien ja saarien, kuten Hamnäs wiken (villor), "Ölören" (Alören), Simonerkasgrund (villor) , Kalvgrund, Furuskär ("villor") ja

Blåbärsgrundissa. Näistä länteen päin ei näytä juuri huviloita olleen. Sen sijaan karjamajoja on merkitty useampaan kohtaan ja niistä tarkemmin alla. Penikarströmmenin alueella on karttaa merkitty lastausalue ("Last. p.").

Kartan mukaan Utterön tai edes Kronvikin/Stråkanin suuntaan ei ole kunnollisia teitä. Stråkanin, "Krovikin" ja Biskopsholmenin alueelle näyttäisi johtavan Yttersundomista vain kapea kärrytie. Bodskatanin alueella ei kartan mukaan olisi montakaan rakennusta. Kronvikiin on kartan mukaan merkitty tilat Östergård, Krovik, Nygård sekä pienimuotoista teollisuuslaitosta merkkäänmaan "Snickeriet" ja "Last. p.". Biskopsholmeniin on merkitty tilat Berg ja Smedman. Storfallsidaniin tilat Martens ja Erikson.

Fjärdsgrund on kartan mukaan "Fjälsgrund" ja muitakin nimipoikkeavuuksia on nähtävissä. "Kontöreninssä" (Kantörarna) ei kartan mukaan ole kesämökkejä.

Kesähuvila-asutus Sundomin saaristossa 1920-1958

Ennen vuotta 1920 Sundomin alueella on laskettu olleen 49 kesähuvilaa. Kotiseutuyhdistyksen tutkimusten mukaan vuosina 1920-1958 Sundomin alueelle on rakennettu 353 kesämökkiä ja huvilaa. Luku voi olla suurempikin. Vuonna 1958 28% Sundomin kesämökeistä oli vaasalaisomistuksessa.

Ennen vuotta 1920 rakennetuista Sundomin kesämökeistä 33 oli vähemmän kuin viiden (5) kilometrin päässä kaupungista. Tuohon aikaan moottoriveneet olivat vielä harvinaisia, mikä selittää osin tämän luvun. Näistä suurin osa on rakennettu Eteläisen kaupunginselän Sundomin puoleiseen osaan.

Vuosina 1940-1958 Sundomiin rakennettiin 189 kesämökkiä. Suurin osa niistä rakennettiin n. 5-10 km etäisyydelle kaupungista. Myös yli 10 km etäisyydelle rakennettiin enemmän kesämökkejä kuin alle 5 km etäisyydelle kaupungista.

Kalamajat tai –saunat Sundomin saaristossa

Vielä 1960-luvun alussa oli Sundomin saaristossa kalasaunoja vielä alkuperäisessä käytössään. Kalastajayhteisöjä oli ainakin Storhästenin, Gåsgrundin, Storskärin, Fårskärsbådanin, Svältbådan ja Sebbesbådanin saarilla. Ljusan, Storsanden ja Skävättanin saaret kauempana olivat jo tässä vaiheessa tyhjentyneet. (Murmursunds Allehanda, Ernst August Mitts artikkelissa "Sundom", Nr. 14, 1964).

Lilla Svartbådanissa, Storstensgrundilla, Stora Svedjeskåretissä, Rönnskåretin Svältbådanissa ja Sälgenillä on ollut myös kalastajatupia.

Valde Svarvar lahjoitti Högbådanin kalasaunan Sundomin kotiseutuyhdistykselle. Kotiseutuyhdistys Sundom Bygdeförening on kunnostanut sitä mm. v. 1984. (MA, Nr 36, 1984)

Karjamajat Sundomin saaristossa

Karjamajoja on ollut Sundomissa ainakin 1600-luvun lopulta lähtien. Karjamajoja on ollut lähes kaikissa alueen saarissa sekä alueen mantereen puoleisissa osissa. Vielä 1930-luvulla niitä oli runsaasti Sundomin lähialueilla saaristossa sekä Söderfjärdenillä. Parhaimmillaan niitä oli yli 100. Seuraavassa lista saarissa tai alueilla ja kuinka monella eri omistajalla oli ko. saaressa tai alueella karjamaja.

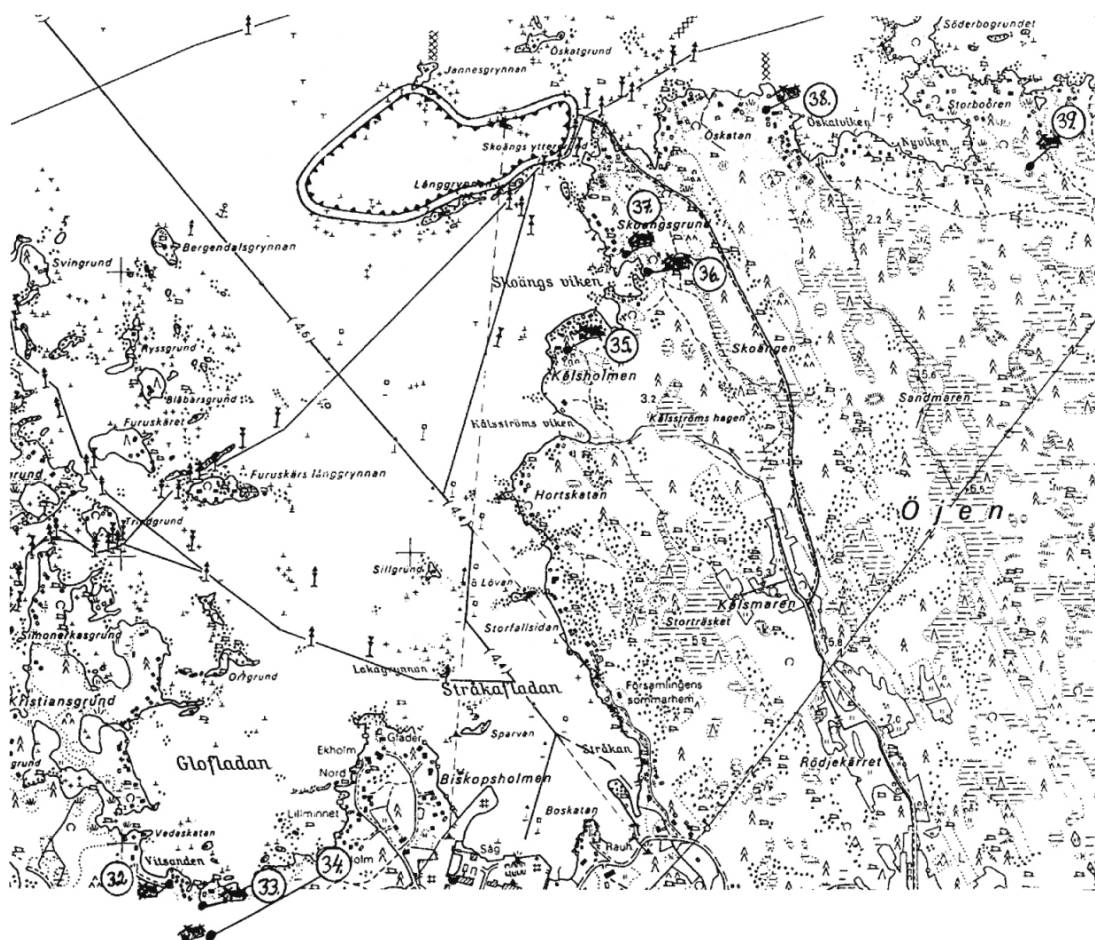
1. Utterö (7 karjamajaa)
2. Kantin (6)
3. Penikar (1)
4. Fattigviken (Långskäret) (1)
5. Kåtaskatan (Långskäret) (5)
6. Malskärs bottnen (5)
7. Gambålstuskatan (10)
8. Andra sidan Gräviströmmen (2)
9. Hamskäret (5)
10. Alskäret (Själösgrund) (11)
11. Bastuskäret (Långskäret) (3)
12. Storhällan (3)
13. Rönnskäret (8)
14. Inby Gloet (1)
15. Gloet (11-16)
16. Fagervik (1)
17. Skoängsviken (2)
18. Öjskatan (1)
19. Boviken (1)
20. Vaktas (Vaktis, Långskäret) (1)

Utteröfjärdin ja Kantfjärdin alueen rannat ovat olleet suosittuja paikkoja karjamajoille arvatenkin nopean maankohoamisen synnyttämien rantaniittyjen ansiosta sekä sen vuoksi, että etäisyys Sundomin kylään oli pieni. (Murmursunds Allehanda Nr. 57, 2004, s. 51-54) 1960-luvun alussa alkuperäisestä käytöstään pois jääneitä karjamajoja oli vielä Utterössä, Långskärissä, Rönnskärissä ja Byössä sekä Stråkagloetissa sekä Kantenissa kohdassa, jossa ”päästään” Utteröfjärdille. Joitain käytettiin 1960-luvun alussa kesämökkeinä (”weekendstugor”) (Murmursunds Allehanda Nr. 14, 1964). Karjamajojen paikkoja ei ole tarkistettu ja näin ollen ei ole tietoa onko niistä mikään säilynyt ainakaan alkuperäisellä paikallaan. *Jos karjamajojen karttaan merkityillä paikoilla tehdään maankäytöllisiä toimenpiteitä on tilanne syytä tarkistaa.*

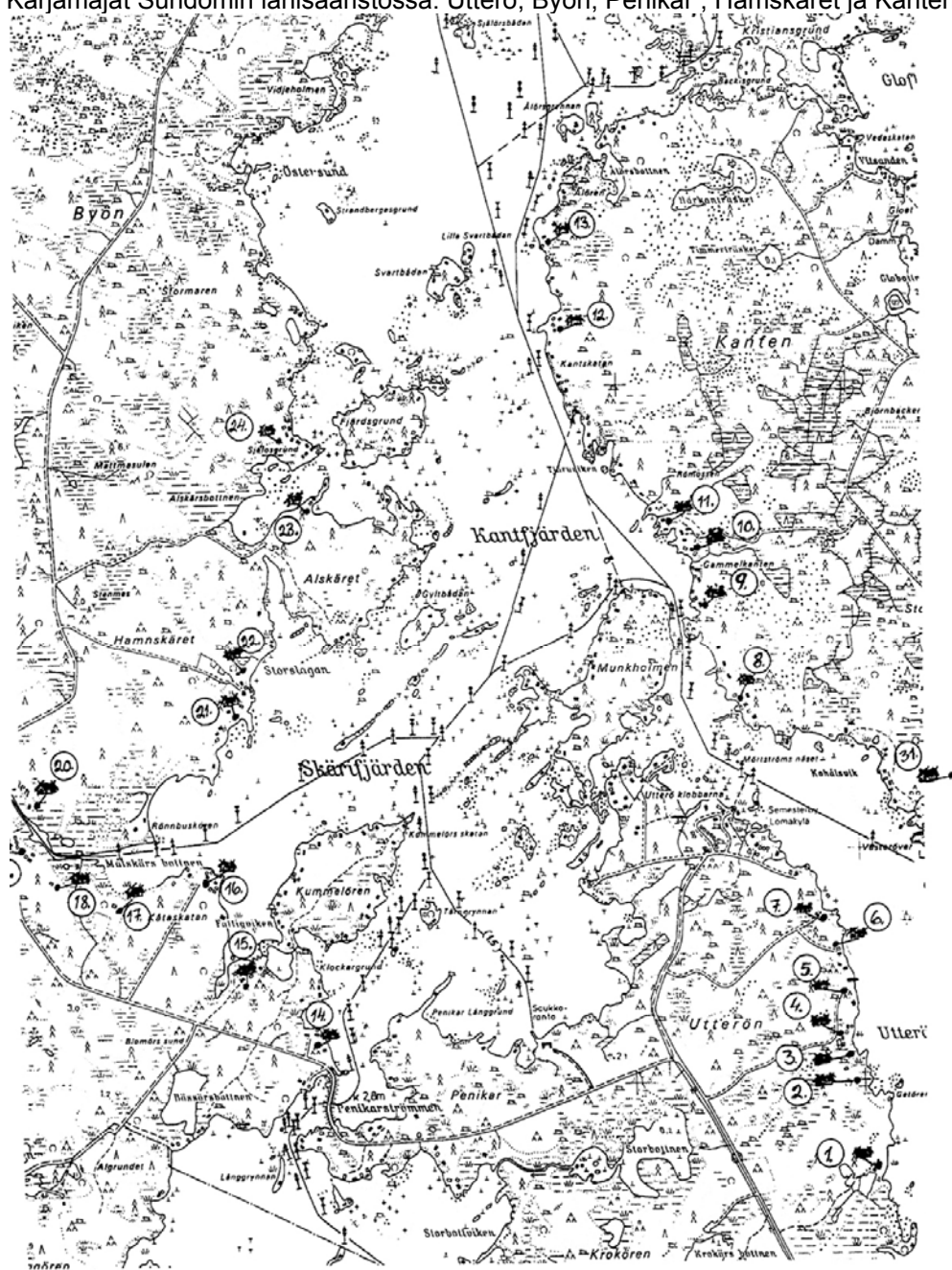

Längskäretin karjajamajot Gambäschtoskatan alueella.

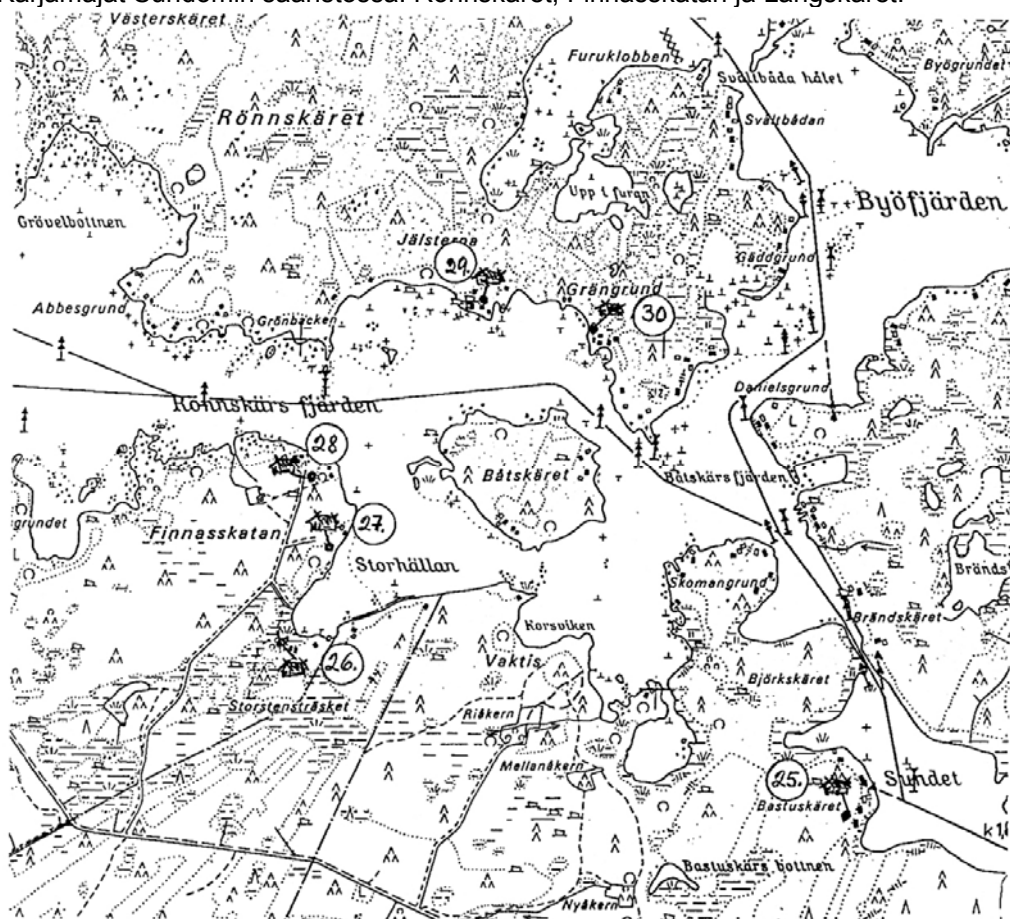
Karjajamat Sundomin lähisaaristossa numeroituna. Öjenin ja Glofladanin alue.

Karjamajat Sundomin lähisaaristossa. Utterö, Byön, Penikar, Hamnskäret ja Kanten.

Karjamajat Sundomin saaristossa. Rönnskäret, Finnasskatan ja Långskäret.

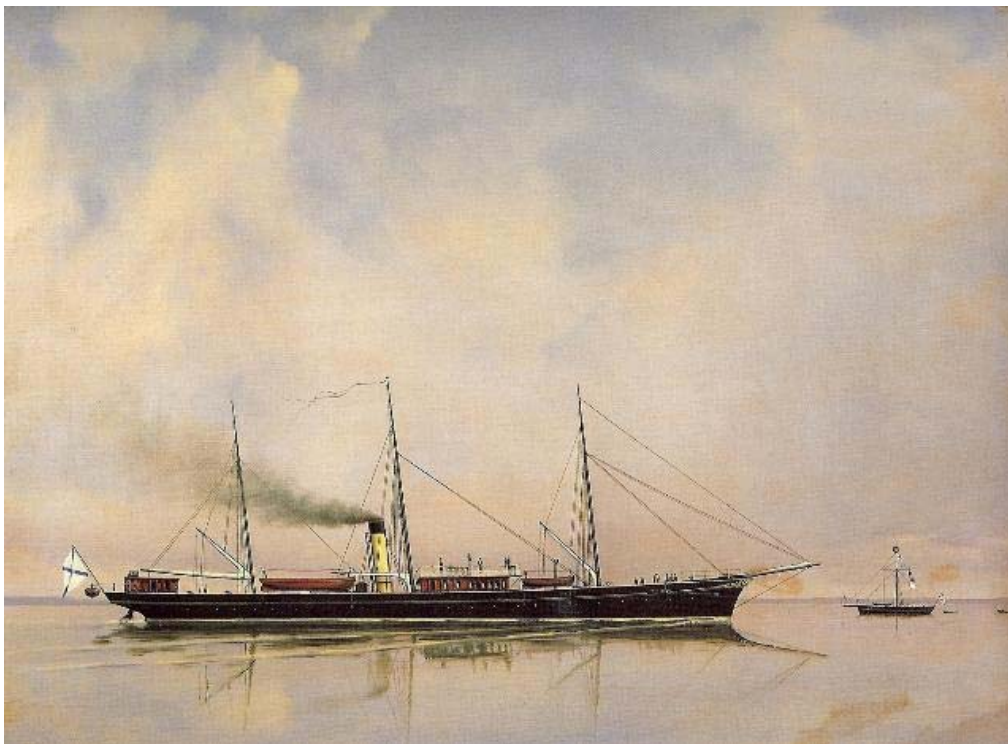

Venäjän tuleva keisari Sundomin saaristossa

Venäjän suuriruhtinas, kruununperillinen Aleksanteri, myöhemmin Keisari Aleksanteri III ja hänen puolisonsa Dagmar (tuleva Maria Fjodorovna) tekivät kesällä 1876 vierailun Vaasaan matkallaan keskikesän viettoon Aavasaksassa. Vierailua odotettiin Vaasassa innolla.

Kesäkuun puolivälissä Englannissa v. 1874 rakennettu höyryjahti Tsarevna saattoaluksineen saapuikin Vaasan edustalle, mutta joutui ankkuroitumaan Korshamnns Fjärdin väylälle Rönnbusskeörarna saarten tuntumaan kovan sumun vuoksi. Kunnialiputettu höyryalus pääsi saattoalustensa kanssa Vaasaan, silloiseen Nikolainkaupunkiin vasta 19.6. ja vieraat nousivat maihin maaherrantalon ja tilaisuutta varten suunnitellun vastaanottopaviljongin (joka nykyisin on Sundomin saariston

Messvikenissä "Villa Rustvikin" rannassa tontilla 10:58) välisellä kauppias Nordgrenin laiturilla. Asiasta uutisoivat paikalliset sanomalehdet sekä Hufvudstadsbladet.

"Tsarevna" -höyryjahti, jolla Aleksanteri ja Dagmar tulivat Vaasaan.(Lähde: www.yachtstandart.com/tsarevna.jpg)

Kauppias Alfred Hedman osti myöhemmin vastaanottopaviljongin ja siirsi sen huvilalleen Vaskiluotoon. Hänen poikansa Knut Hedman siirsi sen huvilalleen Messvikiin, jossa se on tänäkin päivänä Wilhelm Neoviuksen entisöimänä. Siirron hän teki, kun A. Hedman oli ulkomaan matkalla. Knut Hedman oli naimisissa Hildur Neoviuksen kanssa (os. Holmberg). Huvilan pärekatto vaihdettiin peltikatoksi 1950-luvulla. Paviljongille johtava aita puuttui 2001, mutta nyt se rakennettu uudestaan. Vuonna 2003 huvila myytiin kurikkalaiselle yrittäjäperheelle.

Kruununperilliset joutuivat vierailemaan sundomilaisten luona peräti neljä vuorokautta sekä meno- että tulomatkalla. Tsarevna oli ankkurissa Storgrynnanin lähellä Kalvskinnsgrundista pohjoiseen.

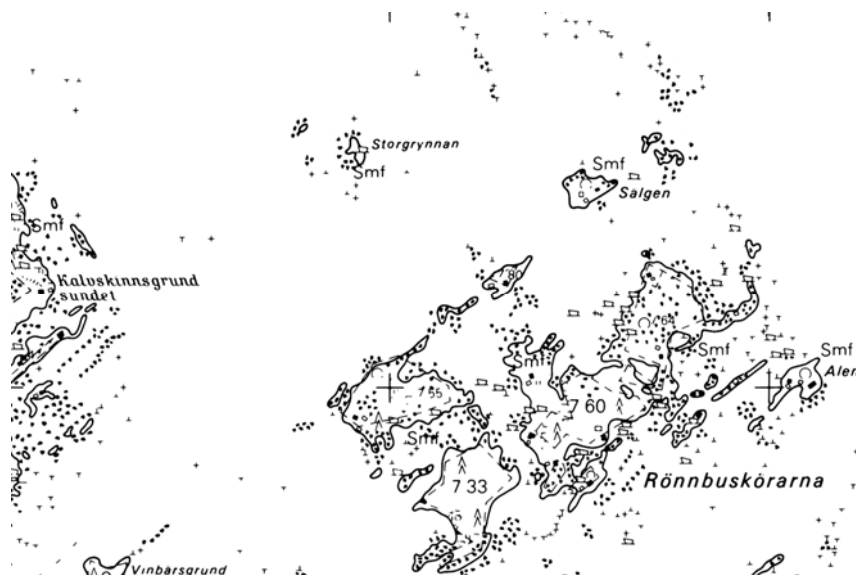
Keisari paviljonki Messvikenin tontilla 10:58 vuonna 2001. Kuva: Kaj Höglund

Tsarevna-höyryjähdin lisäksi saattueeseen on kuulunut todennäköisesti luotsi- ja huoltoaluksia sekä muutama torpedovene. Vasabladetin kirjoituksista saa sen kuvan, että kruunuperillinen oli erittäin innostunut ahvenien onkimisesta Vaasan saaristossa. Vaihtelun vuoksi ruhtinaspariskunta oli rantautunut useille Sundomin saariston saarille ja luodoille.

Suuriruhtinas Aleksanteri (tuleva Aleksanteri III) ja Dagmar.

Kruununperillispari seurueineen (mahdollisesti tuleva tsaari Nikolai II oli mukana?) nousi maihin mm. Rönnskärarnailla, jossa heitä oli saaren ainoina asukkaina vastassa yllättyneet kalastajat ”Vöörin” eli Johan Falk vaimonsa Ullan kanssa. Heillä oli sillä hetkellä tarjota vain vuohenmaitoa, jota kruununprinsessa Dagmar oli halukas maistamaan. Tanskan prinsessa osasi ruotsia jonkin verran. Hän palasi vielä Suomeen myöhemminkin mm. vuonna 1917, jolloin hän pakeni Venäjältä Suomen ja Kokkolan sekä Tornion kautta Ruotsiin ja sieltä synnyinmaahansa. Kokkolassa Vaasan läänin kuvernööri Sillman ja hänen avustajansa ojensivat mahtavan ruusupuketin keisarinnalle. Ruusut olivat kasvaneet edellä mainitun kauppias Hedmanin huvilalla keisariaviljonin seinustalla Vaskiluodossa.

Storgrynnan ja Rönnskärarna nykyisin.

Salgen

Rönnbuskeörarna. Kuvat tuntemattomasta ojan tapaisesta kaivannosta, joka johtaa lammesta mereen.
Kuva: Jaakko J. Salo.

Lähteet: (Jorma ja Päivi Tuomi-Nikula: Kejsaren i skärgården, 2002; Jaakko J. Salon tutkimukset 2002; Murmursunds Allehanda 1956; Murmursunds Allehanda Nr. 57, 2004)

Utterö ja lomakylät sekä tie Långskäriin

Lomakylä kuului myös inventoinnin piiriin. Lomakylän toiminnan aloitti v. 1967 veljekset Nils ja Ola Nedergård. Tie Utterön rakennettiin 1970 ja sitä pidennettiin seuraavana vuonna (1971) Långskäretiin ja Granöhön.

Lomakylään rakennettiin oma vedenpuhdistuslaitos. Vuonna 1994 lomakylässä oli 48 vuokrattavaa mökkiä sekä 15 asuntoautopaikkaa. Lomakylän toiminta on loppunut, mutta alueella on edelleen pienimuotoisempaa mökin vuokrausta (Aijan lomamökit, Kerstinin mökit ja Västerstrand lomamökit).

Saukkorannan lomakeskuksen rakensi Parasta Lapsille –järjestö. Rakennuksien rakentaminen alkoi 1987 ja keskus valmistui 1988. Keskuksessa on 64 vuodepaikkaa ja rannan saunamökissä lisäksi 8 vuodepaikkaa. Saukkoranta on tällä hetkellä myynnissä.

Yrityksiä Sundomissa

Edellä mainittujen kalasavustamojen, Rönnqvist- ja Paro-venetehtaiden ja lomakyläjen lisäksi alueella toimii päivittäistavaraliike, postitoimisto kaupan yhteydessä, kaksi pankkia, grillikioski, parturikampaamo, kaksi kauppapuutarhaa, 1-2 autokorjaamoja, mainostuotanto, Bed & Breakfast, Oskar's kellovalimo, hevostalli ja maneesi sekä kotiteurastamo. Kronvikin v. 1910 perustettu saha on lopettanut toimintansa 1983.

Sundom nykyisin

Sundomissa oli asukkaita v. 2008 on noin 2 160.

Ruotsinkielisten osuus on noin 82 % ja suomenkielisten noin 18 %. Työssäkäyvien henkilöiden määrä - noin 1 000 henkilöä - noin 85 % ovat palkansaajia, joista suuri osa tekee töitä Vaasan taajamassa. Noin 130 tekee töitään kylässä, niistä nelisenkymmentä ovat maanviljelijöitä ja kymmenkunta kalastajia. Kylässä on n. 200 työpaikkaa. Kylän asukkaista n. 600 ovat lapsia ja opiskelijoita, eläkeläisiä löytyy noin 350.

Kylän asutus on kaaren muodossa idästä 6 km rannasta Näsetissä Yttersundomin kyläkeskuksen kautta lännen rantaan Biskopsholmeniin ja Kronvikiin. Asutus jatkuu 6-7 km etelään Yttersundomista Översundomin kautta kahdessa väylässä Söderfjärdenin laidoilla. Kotitalouksia on tällä hetkellä noin 750. Saaret, luodot ja vesistöt kattavat 2/3 kylän pinta-alasta. Sundomin saaristossa on noin 1 000 kesämökkiä, joista suurin osa on kyläyhteisön maanvuokra-alueella. Kylän pinta-ala on 15 420 hehtaaria, josta 1 460 ha viljeltyä maata, 6260 ha metsää ja 7 700 ha vesistöä.

Kylässä on mm. koulu, päiväkotia, kirjaston sivutoimipiste, terveysasema ja neuvola, urheilukenttä, hiihtolatu ja laskettelurinne, luontopolkuja, uimaranta, pienvenelaitureita, kalasatama, Kårkullan asuntola, nuorisoseura, paikallis-tv, kirkko, pappila ja hautausmaa. Öjenissä on Vaasan kaupungin omistama ja Opiston käytössä oleva vanha huvila nimeltään **Pohjanpirtti**.

Kommentti [k1]:
Mainittakoon, että Sundomin saariston Öjenin pohjoisrantaa kuvattiin Mika Kaurismäen Rosso-elokuvassa (1985), Vaasan satamassa kuvatussa kohtauksessa.

Sundomin saariston nimistöä

Sundomin nimi on vaihdellut aikojen saatossa paljon. Nimiä Murmesund (1440), Murmusund, Mormesundh, Mormesund, Murmesund, Murmursundh (1548), Murmusundh, Murmisundhm, Murmsundh (1556) on käytetty satojen vuosien aikana.

Myös Granön nimi on ollut kauan käytössä. Vuonna 1559 asiakirjoissa on mainittu Granön kuuluneen Korsholman kuninkaankartanon kalastusvesiin.

Stårkanvikenin ulkopuolella on Lövhussgrynnon, joka on kirjoitettu topografisiin karttoihin nimellä Lövsgrund. Krissjanasgrännea on aikaisemmin kutsuttu Skoklåkk grännen.

Rönnskärin nimitykset ovat olleet Röinsjäre. Sen vasen osa muodostuu Vestärsjärestä ja Nölasjärestä sekä Nölasjärs grännesta. Topografisessa kartassa vuodelta 1920 alue on Nölanskär ja Cajanuksen kartassa vuodelta 1756 Nölan Skiär. Nimi tarkoittaa pohjoisinta saarta tai luotoa. Muinaisten Rönnskärin karjamajojen koillispuolella oli paikka, jonka nimi oli Jästren, joka etymologiaa on selvitetty Murmursunds Allehanda Nr. 14.

Grävenströmmenin nimi on ollut pelkkä Strömin tai Griveströmin (Greviströmin). Se yhdisti Millanbottnin ja Sånden Bastujären ulkopuolella. Kaivamisen jälkeen Grävenströmmenistä käytettiin myös nimeä Kanalin. Cajanuksen kartassa siitä on käytetty nimeä Kiäl Näs Strömmen ja Källnäs Strömmen. Kerrotaan, että kanavan keskellä olisi lähde.

Lånskäret oli alun perin vain yhden saaren osan nimi. Saaresta on käytetty 1600-luvun lopulla myös nimeä Ehnskiäret. Vanhojen karttojen mukaan Bastuskäretin eteläpuolella olevilla saarilla (jotka ovat nykyisin Långskäretiä) oli nimet Södön (Cajanus) ja Söödön (Höijer) ja Mahlskiär. Näillä alueilla kulki Vaasan ja Bergön (Wargön) välinen talvitie.

Korkea alue etelään Gambästu skatanissa oli Höijerin kartassa nimeltään Mahl Skiäret (Malskäret). Malsjäs båttin on Gammelstu skatanin ulkopuolella, Kåtaskatan ja "Röinbåsköirin" välissä. Alue Kåtaskatinin eteläpuolella on merkitty Höijerin karta Öster Ören –nimellä. Näiden saarien luona on ollut paljon saaria ja luotoja jotka ovat kasvaneet yhteen Långskäretiin. Alkuperäisen Långskäretin omisti Korsholman kuninkaankartano.

Långskärissä (tai Långskäretissä) on ollut myös metsänvartijan talo talousrakennuksineen. Se sijaitsi saaren pohjoisrannalla Båtskäretiä vastapäätä paikassa nimeltä "Vaktens" (Vaktis). Rakennuksen on purettu 1970-luvulla.

Långskärin metsänvartijan talo v. 1969. Rakennus on purettu 1970-luvulla.

Alueen tiestön ikää on vaikea arvioida, mutta tie Hinderstågetilta (Hindersinraitilta) Utteröfjärdenille on maanviljelijöiden rakentama v. 1810 ja tie Stråkaniin v. 1815. (Murmursunds Allehanda Nr. 14, 1964)

Pohjanmaan liiton (Merellinen perintö 2000) huomioita inventointialueesta

Långskäretin alueella on useita venesatamia, mutta yksi erityinen kohde. Bondasholmenin pohjoispuolella on pieni järvi, **Peitsjön**, jossa kerrotaan näkyvän hyvissä olosuhteissa laivan tai veneenhylky. Peitsjön rajautuu inventointialueen ulkopuolelle.

Penikarströmmenin lastauspaikka saattaa sijaita myös Långgrynnanin ja Långskäretin välisessä salmessa. Paikalla on lastattu puutavaraa kenties Hellnäsän sahaa varten. Penikarströmmenin läpi kulki vanha laivareitti, joka johti Kantfjärdin ja Skärfjärdenin kautta Kantörarna-saarten ja Krokör –saaren välistä (/Algrund/Kalvgrund) sokkeloisen saariston läpi Glofladanille ja sitä kautta Vaasaan ja pohjoiseen.

Kalvgrundin alue on myös merkitty historialliseksi tapahtumapaikaksi, kuten ”Jämtlännsberget”.

Gloet –nimisessä paikassa (Glofladanin eteläpuoleisella maa-alueella) on hiekanottopaikka. Sieltä on viety hiekkaa mm. Vaskiluotoon.

Sen länsipuolella, Backisgrundin eteläpuolella ja Alörsgrynnanin itäpuolella mantereella on vanha Suomen sodan 1808-1809 aikainen maihinnousupaikka, ”**Jämtlänningsberget**”. Kallioinen, kivikkoinen paikka tulisi suojella. ruotsalainen Jämtlandin rykmentti nousi maihin n. 200-vuotta sitten. Kronprinsens –laivalta nousi maihin ruotsalaisjoukkoja Skoklocken-nimisellä paikalla, lähellä Jämtlänningsbergetiä. Gömanötgål –nimisellä paikalla olivat kotieläimet piilotettuna.

Biskopsholmin pohjoisosassa on myös ollut **jäänteitä hylkeenpyytäjien varustuksista, tukikohdasta**. Ne tulisi tutkia ja suojella.

Västeröverissä, Utterö fjärdin rannalla on sijainnut **laivaveistäjä** Stornässkatanin alueella. Tarkka paikka on selvitettävä ja suojeltava.

Huomiota Svartön inventoimatta olevalta alueelta

Museoviraston RHR-teemakartalta voidaan todeta, että mm. seuraavat kohteet tulisi inventoida tarkemmin (suluissa rakennusvuodet): Tallvik (1935, 1946), Eriksro (1900), Svartvik (1900 ja 1920), Kalliola (1920, 1934), Bäck (1939 x 2), Salve (1940), Strandnäs (1920), karin (1910), Talludden (1935), Jukola (1920), Heikkilä (1920 x2), Ihantola (1944) Kaislaranta (1912 x 2) sekä Waxlaxin kesämökki Svartön laivatelakka-alueen vieressä. Svartön telakka-alue on rekisteröity muinaisjäännös, mutta tarkemmat rakenteiden mittaukset ovat tekemättä. Museoviraston meriarkeologit ovat tutkineet telakan edustalla olevaa merialuetta loppukesästä 2008.

Huomioita ja Näsetin pohjoispuoleisesta sekä Väderskatanin inventoimattomista alueista

Grytgrundin alueella vuonna 1938 rakennettu "Solbo" on inventoimatta, kuten myös Östervikin "Metsola" (1916) ja "Östanfjärd" (1920) ja Långvikenin "Grönvik" (1927), "Fenna" (1920) ja Björnvikin "Solhem" (1905), "Gustavsro" (1935), "Grönlund" (1935), "Furuvik" (1920?) sekä "Forsberg" (1910 ja 1920). Väderskatanilla tulisi inventoida mm. "Mariero" (1923), Granbacken, "Sommarro" (1910).

Arvokkaimmat kulttuurihistorialliset kohteet inventoidulla alueella Sundomin saaristossa (mukana eivät ole mm. Svartö ja Näsetin alueen pohjoispuoli ja Väderskatan eli Eteläisen Kaupunginselän rannat)

Yksittäiset rakennukset ja pihapiirit on luetteloitu Kioski-inventointisovellukseen, jonne on on myös arvotukset (mm. /s ja sr) tehty. Inventoinnin liitteenä ovat sovelluksen lomakkeet tarkempien tietoja kera.

Myrgrundin ja Messviken alueella, Holsterkumletissa ja Messviksgrundissa Storboörenissä, Nyvikenin rannalla, Öskatanissa ja Öskatavikenissä on vanhojen, rakennushistoriallisesti kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden huviloiden alueita, joilla on myös miljöarvoa. Vanhat huvilat ovat pääasiassa 1800-luvun lopulta ja 1900-luvun alkupuolelta. Myös vanhat loistot, Nikolai ja Edvard ovat suojelemisen arvoisia. (/s)

Stråkanin venevajat ja vanha huvila-asutus, Bodskatinin venevajat sekä Biskopsholmenilla ovat alueita joissa arvokkaan rakennuskannan lisäksi tulisi suojella myös ympäristö. (/s)

Rönnbuskeörarna –saarten vanha rakennuskanta ja historiallisen ajan jäänteet tulisi myös kartoittaa tarkemmin ja suojella.

Kantenin "Jämtläningsberget" ja Västeröverin laivatelakan paikka tulisi myös suojella.

Bodörenin ja Västeröverin venesatamissa ympäristö tulisi suojella. Myös vanha laivanrakennuspaikka Stornäskatanilla tulisi kartoittaa ja suojella. (/s)

Myös inventointialueen muiden venesatamien ympäristöihin tulee kiinnittää huomiota.

Parhaiten karjamaja-alueista on säilynyt Sjölosgrund, jossa rakennukset on muutettu kesämökeiksi tai rakennettu lähes samaan mittakaavaan. Alue on tiivis kesämökkiyhteisö.

Vanhoja kalastajayhteisöjä tai merkkejä niistä on inventointialueella nähtävissä mm. Sebbesbådanilla.

Inventoinnin kohteiden arvottamisen ovat tehneet rakennustutkija Anne Majaneva-Virkola sekä maakuntamuseotutkija Kaj Höglund.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden sekä kaavassa suojeltujen kohteiden entistämisen- ja korjausavustukset

Joko kulttuurihistoriallisesti, rakennushistoriallisesti tai jopa maisemallisesti arvokkaiden rakennusten omistajilla on mahdollista saada Museoviraston tai Ympäristökeskuksen entistämisavustusta rakennusten kunnostamiseen. Mahdollisuudet avustuksen saamiseen kasvavat vieläkin, jos rakennus on merkitty kaavaan suojeltavaksi SR-merkinnällä. Museoviraston ja Ympäristökeskuksen entistämisavustukset vaihtelevat yleensä n. 1000-7000 euron välillä. Hakuajat päättyvät nykyisin lokakuun lopussa ja tieto päätöksistä tulee seuraavan vuoden maaliskuuhun. Lisätietoja voi kysyä Museovirastosta, maakuntamuseoista sekä ympäristökeskuksista. Hakemukseen kannattaa liittää kopio mahdollisesta inventoinnista.

Lähteitä ja kirjallisuutta:

Haastattelut ja yksityiset arkistot:

Göran Strömfors, Pohjanmaan liitto, (mm. Börje Backholmin ja Bertel Sundin haastattelut)
Runar Nieminen, kotiseutututkija, Vaasa
Jaakko Salo, Vaasa (Rönnskörarna)
Bertel Sund, Sundom
Riitta Kankaanpää-Waltermann, Vaasa (Öjen)
Timo Paasonen, Helsinki (Fjärdsgrund)

Kirjallisuutta:

Finlands svenska folkdiktning i Sägener 2. Historiska sägner
Kejsaren i skärgården (Jorma ja Päivi Tuomi-Nikula, 2002)
Murmursunds Allehanda, useita julkaisuja
Sundoms historia I
Vaasan historia I-IV

Arkistot:

Maanmittauslaitoksen arkisto
Museoviraston RHR-rekisteri
Pohjanmaan museon arkisto
Vaasan maakunta-arkisto
Vaasan kaupunkisuunnittelun arkisto
Pictometry-ilmakuvat

WWW-sivustot:

<http://www.sundom.fi/document.asp?id=6hu4lvy6kuo>
<http://www.vaasalaisia.info/vaasapedia/index.php/B%C3%B6klinki>

Sektoriloisto Nikolai on rakennettu v. 1909. Rakentaja: A.A. Nymans Mekaniska Verkstad, Helsingfors.

Vaskiluodon satama sijaitsee inventointialueen pohjoispuolella. Taustalla inventointialueen kesämökkejä. Kuva on otettu pohjoisen suunnasta. Laivaliikenne näkyy hyvin Sundomin saaristoon. Vaasanlaivoja jouluna 1972. Kuva: Unto Heinonen.

Vaskiluodon sataman öljysäiliöitä koillisesta kuvattuna. Taustalla Sundomin saaristo. Kuva: Scanfoto.

Botnia Express. Taustalla oikealla siintää täyttömaa alue ja sen takana horisontissa Kronvikin saha-alue. Kuva: Scanfoto/Pohjanmaan museo.

Birger Bast, Arvi Müller ja Aimo Paasonen n. 1965 Fjärdsgrund. Kuva: Timo Paasonen

Evert Staffans, Henrik Müller ja Keijo Vähäsarja. Fjärdsgrund n. 1965. Kuva: Timo Paasonen